

RECENSION

Originaltitel: Kautokeino-Upprøret
Svensk titel Kautokeino-upprøret
Regi Nils Gaup
Manus Nils Gaup, Nils Isak Eira, Tone Pelone Wahl, Reidar Jönsson
Producent Tove Kløvvik, Jeanette Sundby, Jørgen Storm Rosenberg
Foto Philip Øgaard
Klippning Thomas Täng, Jan-Olof Svarvar
I rollerna Anni-Kristiina Juuso, Mikael Persbrandt, Mikkel Gaup, Bjørn Sundquist, Michael Nyqvist, Peter Andersson, Nils Peder Isaksen Gaup m fl
Speltid 96 minuter
Censur Tillåten från 11 år
Distribution Sandrew Metronome Distribution Sverige AB

Leonar

Kautokeino-upprøret

När jag släntrar ut ur biografen efter visningen av Nils Gaups film *Kautokeino-upprøret*, om en ödesmättad händelse i samisk historia, kom jag på mig själv med hur lite jag känner till om samernas liv och för den delen samisk kultur. Lite har jag väl läst om renar och konflikter med skogsbönder och markägare i Norrland och det vackra samiska hantverket i ben och silver har man ju kastat långtansfulla blickar på. Men annars är jag nog mer bekant med Nordamerikas indianer, om Apacher och Cheyenner, apropå ursprungsbefolkningar.

Så visst blev jag blir nyfiken när jag sedan får veta att detta uppror – visserligen med dödlig utgång – ännu 150 år efteråt kastar sina skuggor bland samerna.

Nu har händelsen blivit film i regi av Nils Gaup, själv same och därtill född i Kautokeino. I filmen får vi veta mer om upprinnelsen till händelsen; ett långt och förödmjukande översitteri visavi den samiska befolkningen från svenska myndigheters sida.

Nils Gaups film har den episka bredden men i centrum står den enkla människan som han omfattar med stor empati. Anni-Kristiina Juuso i rollen som Elen Skum förmedlar med små medel både den utsatthet och den fasta beslutsamhet som hennes rollfigur besitter. Det är hennes historia vi får se, så som hon berättar den för sin son som enligt legenden blev vittne till sin faders avrättning med bödelsyxa efter de olycksaliga händelserna i Kautokeino 1852 och förstås chockades svårt.

Hos handelsmannen i det lilla samiska samhället i Kautokeino serverades sprit till de samer som kom in för att handla. Och bränninet satte de samiska männen i många fall i närmast bottenlös skuld. En skuld de fick betala med sina renar. Kvinnorna fick sköta både barn och bångstyriga renar när männen låg redlösa och inte kunde sköta sitt arbete med insamlandet och märkningen. Den lilla samebyn var i upplösning.

På den svenska sidan av Lappland predikade vid denna tid prästen Lars Levi Læstadius och ryktet om hans lära spred sig med vindarna över Tornedalen och Finnmarken. Och hans budskap var lika klart som oförsonligt. Själens frälsning kräver ett rent och avhållsamt liv. Med andra ord; låt spriten vara! Det blev en andlig väckelse som stärkte – så menar Gaup – samerna, som i allt högre

grad slutade handla (och supa) hos handelsmannen som i sin tur förlorade pengar. Motsättningen komplicerades ytterligare av att den lokala kyrkan och prästen såg allt färre samer i bänkraderna. Den centrala makten såg sig med andra ord hotad och konflikten blev akut. Prästen anklagar de tongivande samerna, däribland Elen och hennes man, för hädelse och de döms till fängelse efter en summarisk rättegång. Alltså, du är skyldig så länge vi tycker så. Då mognar upprøret. Elen lyckas fly och när hon jagas av myndigheterna och den svenska handelsmannen brister det för männen och några av dem går med påkar till handelsboden och slår ihjäl handelsman Carl Johan Ruth samt länsmannen Lars Johan Bucht och sätter därpå eld på huset. De övermannas sen av andra samer och renskötarna Aslak Hætta och Mons Somby döms senare till döden. Ett knappa 20-tal döms till långa fängelsestraff varav Elen döms till sjuåttio år. Så slutar den tragiska händelsen som klingat vidare i samisk kultur likt en ond dröm.

Naturligtvis har det forskats kring händelsen. Var det religiös fanatism som drev mördarna?

Gaups position är klar, han ser det som ett överhetens förtryck av de svaga. Samtidigt är skildringen av hur makten reagerar det som gör att filmen också känns modern och intressant. Bjørn Sundquists gestaltning av prästen Stockfleth fångar dessutom mycket av den ambivalens vi kan fantisera om finns hos en präst som läst sin bibel om allt vad i viljen människorna skola göra eder etc men som är fångad i maktens garn och sötma.

Det är på det hela en mustig historia som i stil påminner starkt om Nils Gaups genombrottsverk *Vägvisaren*.

Filmen lär ha kostat 53 norska miljoner, den dyraste filmen i norsk filmhistoria. Då är det skönt att konstatera att pengarna så att säga sitter på duken. Kostymfilm är känsliga saker – det har vi bittert fått erfara vid ett otal tillfällen i svensk film – men här känns både scenografi och kostym i samklang med berättelsen och skådespeleriet.

Andreas Hoffsten

FILMRUTAN